

Türk Siyasetinde Yeni Bir Slogan: Ortanın Solu

Erkan DAĞLI*

Özet

Ortanın solu kavramı, CHP'nin ideolojik tarihinde önemli bir dönemi ve kırılmayı ifade etmektedir. Bu kavramsallaştırma sadece CHP için değil Türk siyasal hayatı için de değerli bir dönemi ve anlayışı temsil etmektedir. Ortanın solu yaklaşımı ile birlikte Türk sosyal demokrasininin temelleri atılmıştır. Bu yeni söylem, zaman dilimi olarak esas itibarıyla 1960'lı ve 1970'li yıllara tekabül etmesine rağmen etkisi günümüze kadar sürmüştür. Ancak burada Türkiye'de sosyal demokrasi geleneğinin, Batı Avrupa ülkelerine kıyasla görece yeni olduğu vurgulanmalıdır. Bu konuda ülkemizde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), kendisini 1960'ların ortalarından itibaren "ortanın solu," 1970'lerde "demokratik sol," 1980 sonrasında ve 1990'lı yıllarda "yeni sol" ve 2010'dan beri "yeni CHP" söylemiyle sosyal demokrat parti olarak tanımlamaktadır. Ortanın solu kavramı 1970'li yılların başından itibaren terk edilmeye başlanmıştır. Ecevit tarafından bu kavram yerine "demokratik sol" deyimini kullanılmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Cumhuriyet Halk Partisi, Sosyal Demokrasi, Ortanın Solu, Seçimler

A New Slogan in Turkish Politics: The Centre-Left

Abstract

The concept of the centre-left symbolises an important and groundbreaking period in the ideological history of the Republican People's Party (Turkish Abbreviation CHP), which considered to be valuable not only for party itself, but also for the Turkish political life as well. With the approach of centre-left it has been laid the foundations of Turkish social democracy at all. Although this new discourse hold on especially in 1960s and 1970s, its effect has lasted to the nowadays. However it must be stressed that the tradition of social democracy in Turkey is relatively new compared to West European countries. Within this context the Republican People's Party has been defined itself as a social democratic party in the 1960s, "democratic left" in the 1970s, "new left" in the 1990s and the "new CHP" since 2010. The concept of centre-left has been gradually abandoned from political scene of Turkey, instead of which Bülent Ecevit used the concept of "democratic left".

Key Words: Turkey, Republican People's Party, Social Democracy, Centre-left, Elections

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) geleneksel yapısından farklı bir çerçeveyi öngörerek geliştirilmiş olan ortanın solu yaklaşımı; Türkiye'de sosyal demokrasininin başlangıcı olarak alınır. Bu anlamda CHP, geçmişinden tamamen farklı ve yeni bir ideolojiyi halka anlatmak ve anlatabildiği ölçüde de iktidara yaklaşmak durumundadır. Çünkü ortanın solu söylemi o zamana kadar CHP'nin tabanında yer almayan işçileri, köylüleri ve gecekonducuları bu tabana kazandırmak amacıyla ortaya atılan yeni bir slogandır. Ortanın solu akımının siyasal lideri Bülent Ecevit, entelektüel lideri ise Turan Güneş idi.¹ Bu nedenle konu incelenirken, bu iki liderin görüş ve düşüncelerine geniş yer verilmiştir.

Türk siyaseti bir çıkmaza girdiğinde ortaya hiç denenmemiş, özümsememiş ve içeriği doldurulmadan yeni fikirler ortaya atılmıştır. Ne yazık ki içeriği doldurulamayan bu fikirler halkta karşılık bulamamıştır. Bu çalışmada ilkin 1960'lı yıllarda Türk siyasal

* Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-mektup: erkan.dagli@atauni.edu.tr

¹ Akat, A. Savaş, Sosyal Demokrasi Gündemi, Armoni Yayınevi, İstanbul 1991, s. 203.

hayatına girmiş olan ortanın solu kavramının ne manaya geldiği incelenmiştir. Bu kavramın içeriği söz konusu dönemde ilgili aktörlerin basın-yayın organlarında yayınlanan makaleleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle ortanın solu sloganı ile girilen seçim sonuçlarının CHP'ye getirileri ve götürüleri araştırılmıştır. Bu makalenin temel amacı okuyucuya bir nebze olsa Türk siyasal hayatında yer edinmiş olan ortanın solu kavramı ve bunun seçimlere ve seçmen davranışlarına etkileri aktarılmaya çalışılmıştır.

Ortanın Solu Sloganının İçeriği

Ortanın solu akımı, özünde, CHP'yi yerel ve merkezî seçkinlere dayanan geleneksel yörüngesinden çıkarıp yönetilenlere/halka dayanan bir parti haline getirmeyi amaçlayan bir harekettir. "Halka rağmen halk için" şeklindeki geleneksel anlayış yerine "Halk için halkla beraber" anlayışını yerleştirmeyi hedeflemiştir. CHP içindeki eski ve yeni halkçılık anlayışlarının karşılaştırılması açısından, Şevket Süreyya Aydemir'in 1970 yılında yapılan Demokratik Sol Düşünce Forumu'nda dile getirdiği görüşleri oldukça açıklayıcıdır:

"Benim için halkçılık, halka rağmen fakat halk içindir. Halk için halkla beraber, bugün yeni bir formüldür. Ben bugün de halka rağmen fakat halk için halkçılık olarak anlarım... CHP'nin temsil etmesi gereken halkçılık, halk için halka rağmen halkçılık olmalıdır."²

Aydemir'e göre, 'halk için halkla beraber' şeklindeki halkçılık, hukuksal olarak yanlış sonuçlara, hatta anarşiye yol açabilecek bir anlayıştır.

Ortanın solu akımı, devletçiliği bile halkın yararı ekseninde yeniden tanımlamıştır. Ecevit'in ortanın solu adlı eserinde devletçilik, halkın hizmetinde olmak olarak açıklamıştır. Kitapta, demokrasi ve sosyal demokrasi konularında bilgiler verilmiş; ortanın solundakilerin özellikleri anlatılmış ve açıklanmıştır. Ortanın solunda yer alanların nitelikleri olarak şunlar sayılmıştır: İnsancıldırlar, halkçıdırlar, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidirlar, ilerici, devrimci ve reformcudırlar, halkı devletin hizmetinde değil devleti halkın hizmetinde gören anlamda devletçidirlar, bunu sağlayabilmek için plâncıdırlar; özgürlüğe bağlıdırlar, sosyal demokrasiden yanadırlar.³

Ortanın solu akımını Atatürkçülük bağlamında belirtmek gerekirse, Atatürk ilkelerini daha ılımlı ve daha halkçı bir tarzda yeniden yorumlamıştır. Bu nedenle de akımının en çok eleştiri aldığı konuların başında Atatürkçülükten ödün verildiği konusu olmuştur. Ortanın solu, altı ilkeyi, halkın gerçek isteklerine, özlemlerine ve çağın gereklerine göre yeniden yorumlamıştır. Ortanın solu temsilcileri, Atatürk devrimlerinin bitmediği tezini ileri sürmüşlerdir.⁴ Bu akım Atatürk devrimlerini yeniden yorumlarken, tek parti dönemi ve Kemalizmi ciddi bir sorgulamadan geçirmiştir. Ortanın solcuları, Atatürk ve tek parti döneminde Türkiye'nin alt yapısının değiştirilemediğini ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, devrimcilik, biçimsel bir devrimcilik, halkçılık ise, halka tepeden bakan bir "halk patronluğu" olmaktan öteye gidememiştir. Yapılan devrimlerin çoğu, davranışla, dünya görüşüyle, yaşama, zevkle ilgili olmuş ve bu devrimlerden daha

² Aydemir, Ş. Süreyya, "Ekonomik, Politik Değişmeler", Türkiye'nin Yapısal Analizi, Ulusal, Ankara 1971, s. 39.

³ Ecevit, Bülent, Ortanın Solu, Tekin Yayınları, İstanbul 1975, s. 24-27.

⁴ Savaş, Aycan, Türkiye'de Ortanın Solu Hareketi, Hacettepe Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2000, s. 53.

çok aydın bir azınlık yararlanmıştır. Tek parti döneminin bürokrat aydını, üst yapı devrimleri dışında halkın yaşamını değiştirecek alt yapı devrimlerinden hep sakınmıştır; hâlbuki gerçek devrim alt yapı devrimidir.⁵

Ortanın solu akımı, mülkiyet ve girişim özgürlüğü konusunda da aşırı soldan ayrılan, liberal görüşler barındırır. Ecevit'e göre, ortanın solu, girişim özgürlüğüne, mülkiyet ve miras haklarına yer vermiş; bu özgürlükleri demokrasinin bir gereği ve koşulu olarak görmüştür. Bütün ekonomik faaliyetlerin devlet elinde toplandığı, kişisel mülkiyetin tamamen ortadan kalktığı, herkesin yaşayabilmek için devlet kapısına başvurmak zorunda olduğu ve devleti yönetenlere hoş görünmek mecburiyetinde bulunduğu toplumlarda, devlet denetlenemeyecek kadar, karşısında hak aranmayacak kadar özgürlüğü ve kişiliği ezecek kadar güç kazanır.⁶ Ortanın solu akımı düşünce özgürlüğüne de büyük önem vermiştir. Bu özgürlük ne bir ülkü uğruna, ne toplum veya devlet uğruna, ne de din adına kısıtlanabilir.⁷

Ortanın solu akımının bir özelliği de yerel ve ulusal değerlere önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Ortanın solu enternasyonal bir ideoloji olan Marksizmden kendisini bilinçli olarak ayırmıştır. Hatta Ecevit, Marksist kökeni itibariyle bilinçli olarak sosyal demokrasi kavramını kullanmamış; demokratik sol kavramını tercih etmiştir. Turan Güneş'e göre de demokratik bir ülkede, genel oyla iktidarların işbaşına geldiği bir ülkede sol akımların, aşırı dahi olsa, belli bir gerçekçiliğe ve milliliğe ihtiyaçları vardır. Toplum gerçeğine dayanan, toplumun kendi değer yargılarına önem veren bir solcu politika, milli politikadır. Sol partilerin başarılı olabilmeleri için programının ve onun kökenlerinin halka ters gelmemesi gerekir. Güneş'e göre ortanın solu yerli ve millî bir akımdır.⁸

CHP ve Ortanın Solu

Türkiye'de 1960'dan itibaren gündemi etkileyen söylemlerden birisi de "ortanın solu" olmuştur. Ortanın solu kavramının oluşumu incelendiğinde, tamamen iç koşulların meydana getirdiği süreçlerin ürünü değil, dış dünyada da meydana gelen değişmelerin iç siyasete hızlı bir şekilde yansımaları olarak görülmektedir. CHP'nin iç ve dış olayların etkisiyle kendisini yenileme ihtiyacı duyması ortanın solu düşüncesini doğurmuştur. Kırk yıllık devlet adamı ve bir dönemlerin sarsılmaz lideri "Millî Şef" İsmet İnönü, gerekirse solculuğu da biz yaparız, size ne oluyor anlayışının bir ürünü olarak, kendilerinin CHP olarak solda olduğunu ilan etmiştir. Başka bir anlatımla CHP, 1960'lı yılların getirdiği güncel zorlamalar ve devlet partisi olarak tarihsel görevlerinin ağırlığı altında kendisini ortanın solunda bulmuş batılılaşma davası için konumuna en uygun yer olarak ilerçilik ve devrimcilik fonksiyonlarını sürdürmeye karar vermiştir.⁹

Ortanın solu politikası, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce Milliyet gazetesine yaptığı açıklama ile resmen ilân edilmiştir. Kavram olarak 1965'te çıkmasına rağmen Ortanın solu akımı 27 Mayıs öncesine kadar uzanan entelektüel bir geçmişe sahiptir. Bu durumu anlayabilmek için ortanın solu sloganının içinde yer alan ve iç içe geçmiş üç olguyu/süreci ortaya koymak gerekir. İlk önce, bir kamu örgütü/kurumu görünümündeki CHP'yi bir siyasal parti haline getirmek, ikinci olarak CHP'yi demokratikleştirmek ve son olarak da CHP'yi sosyal demokratlaştırmak olarak

⁵ Savaş, a.g.e., s. 232.

⁶ Ecevit, a.g.e., s. 44.

⁷ Ecevit, a.g.e., s. 111.

⁸ Güneş, Turan, Yeni Şartlar Karşısında CHP, Milliyet, 26 Nisan 1967, s. 3.

⁹ Kaçmazoğlu, H. Bayram, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 209.

sınıflandırmaktadır. Özetle ve topluca söylemek gerekirse, ortanın solunun esas amacı, CHP'yi "sosyal demokrat bir parti" hâline getirmektir.¹⁰

Konuya bu bağlamda bakıldığında ortanın solunun ilk fikrî izleri, CHP'nin 1959 yılında yapılan 14. Kurultayında ilân edilen "İlk Hedefler Beyannamesi"nde görülmektedir. Bu kurultayın önemli bir özelliği, genel olarak liberal çizgide yer alan bir parti olan Hürriyet Partisi'nin (HP), CHP'ye katılmasından sonra yapılan ilk kongre olmasıdır. Kurultay, Hürriyet Partisi ile mutabakata varılan konuların görüşülmesi amacıyla toplanmıştır. Kurultaya damgasını da HP'liler vurmuştur. İlk Hedefler Beyannamesi'nin raportörü HP'li Turan Güneş, bu beyannamenin okunduğu oturumun başkanı da yine bir HP'li olan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'dur.¹¹ Ayrıca 1964 yılında yapılan CHP'nin 17. Kurultayında raportörlüğünü Bülent Ecevit'in yaptığı "İleri Türkiye Ülkümüz" bildirgesiyle bu kavramın önemi belirtilmiştir. Olgunlaştırılan ortanın solu söylemi Şubat 1965 tarihinde ise partinin yeni politikası olarak açıklanmıştır.¹²

İlk Hedefler Beyannamesi'nde ana hatlarıyla şu konuların altı çizilmiştir:

"Antidemokratik yasalar, yöntem ve anlayış kaldırılacaktır. Yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir anayasa mahkemesi oluşturulacaktır. Demokratik anlayışa, halk egemenliğine ve sosyal adalet ile güvenlik ilkelerine dayanan bir devlet düzenine uygun anayasa oluşturulacaktır. Devlet başkanı tarafsız olacaktır. Yargı güvencesi sağlanacaktır. Partizanca yönetime ve sosyal adaletsizliğe son verilecektir. Seçim güvenliği sağlanacak ve nisbi temsile geçilecektir[...]."¹³

Bu beyannamenin ortanın solu akımının entelektüel kökeni bağlamında özel bir önemi vardır; bir anlamda bu metin ortanın solunun ilk çıkış noktası olmuştur. Bu hükmü destekler tarzda Ecevit aşağıdaki düşünceleri dile getirmiştir:

"İlk Hedefler Bildirgesi, çok partili yaşama geçildikten sonra CHP'nin kendini yenileme, demokrasiye daha çok gerçeklik, devlete daha belirgin bir sosyal nitelik ve halkçılık ilkesine içerik kazandırma yolunda attığı ilk adımdır. Ortanın Solu hareketinin düşünsel zemininin de bir ölçüde o bildirgeyle hazırlanmış olduğu söylenebilir."¹⁴

CHP'de politik değişiklik 1960 askeri darbesinden sonra hız kazanmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen ordu müdahalesi sonrası Türk siyasi hayatı önemli bir dönüm noktasından geçmiştir. Demokrat Parti'nin kapatılması nedeniyle sağda birden fazla parti yer alırken 1961 Anayasası'nın sağladığı ortamda solda CHP'nin yanına Türkiye İşçi Partisi katılmıştır. Dünya siyasetinde sol akımların giderek güçlenmesiyle ABD ve kapitalizme karşı bir ortamında oluşması gibi nedenler üst üste geldiğinde, CHP klasik politika çizgisini gözden geçirmek zorunda kalmıştır.¹⁵ 27 Mayıs 1960 tarihinde, ordu ülkenin idaresini ele alarak, askerlerin yaklaşık bir yıl hüküm sürmesine yol açtı ve bu süre boyunca yeni bir anayasa hazırlandı. Bu yeni anayasa CHP programından belirgin izler taşıyordu. CHP'nin Kurucu Mecliste 49 doğrudan ve 125 dolaylı temsilcisi vardı. Yeni

¹⁰ İpekçi, Abdi, İnönü ile Mülakat, Milliyet, 29 Temmuz 1965, s. 4.

¹¹ Kumaş, Rahmi, CHP'nin Soyağacı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999, s. 94-95.

¹² Bozkurt, Cemal, Siyaset Tarihinde CHP Dünü Bugünü İdeolojisi, Ankara 1968, s. 113.

¹³ İlk Hedefler Beyannamesi, Ulus, 15 Ocak 1959, s. 2.

¹⁴ Ecevit, Bülent, "Sol'a Yönelişin Öncülüğünü CHP'nin Üstlenmesini İstiyordum", Tarih ve Toplum, C. 24, Sayı 141, Eylül 1995, s. 61.

¹⁵ Neftçi, Nermin, Demokrasinin Kilittası - Anılar, Tesav Yayınları, Ankara 1997, s. 84.

anayasa iki meclisli parlamenter sistem, kısmi temsil, anayasayı güvencede tutmak için bir anayasa mahkemesi ve ekonomiyi düzenleyen bir devlet planlama teşkilat gibi, doğrudan CHP'nin 1958 programından alınma fikirler içermektedir. 1961 Anayasası geniş çaplı ekonomik ve toplumsal amaçlar belirleyerek, toprak reformu (bu da CHP'nin savunduğu politikardan biriydi), grev hakkı, toplu sözleşme hakkıyla birlikte özgür işçi sendikacılığı, yaygın bir sosyal güvence sistemi ve sağlık hizmeti gibi konuları hedeflemektedir.¹⁶

1961 seçimlerinde CHP ilkelerinin, bir referandumla kabul edilen yeni anayasada yer almasına karşın, parti 1957 seçimlerinde % 40, 1961 seçimlerinde ise % 36 oy alarak düşüş yaşamıştır. Oylarında % 8'lik bir azalma görülen parti, toplam oyların ancak % 28,7'sini alarak ağır bir yenilgiye uğramıştır. CHP'nin bu denli ağır bir yenilgiye uğramasının farklı nedenleri vardı. 1960 darbesinin bekçisi olan CHP, ordunun yardımıyla güç kazanma arayışında bir parti konumunda kalıyordu. Ayrıca koalisyon hükümetlerinin yarattığı tüm sıkıntılarında CHP'den kaynaklandığı düşünülmemektedir. Oy kayıplarının faturası, seçimlerde sık sık sözü edilen ve yeni tanışılmış bir kavrama, "ortanın soluna" kesilmiştir. 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce, İnönü ve partinin lider kadroları parti ideolojisini "ortanın solu" olarak belirlemişlerdir. Aslında ortanın solunda bir parti olma, bu noktada, parti ideolojisi ve programını değiştirmek anlamına gelmiyordu; daha ziyade, partinin var olan görüşleri 1960 darbesinden sonra moda olan kavramlarla yeniden tanımlanmaktaydı. Hali hazırda cumhuriyetçilik, demokrasi, planlı ekonomi, devletçi gelişme, sosyal adalet ve inkılapçılığa dayanan bir program bulunmaktaydı. İnönü, bu programın ideolojiler yelpazesinde ki yerini "ortanın solu" olarak tanımlamaktaydı.¹⁷

27 Mayıs sonrasında da CHP içindeki arayışlar devam etmiştir. Yukarıda söz konusu olan beyannamenin raportörü Turan Güneş 1961'in sonlarından itibaren, CHP'nin eski çizgisini terk etmesini, halktan ve yönetilenlerden yana bir parti olmasını öneren yazılar yazmaya, konuşmalar yapmaya başlamıştır.¹⁸ Ortanın solu akımının tarihi açısından önemli bir kilometre taşı da 1962 yılıdır. 4 Nisan 1962'de Yön Dergisinde "CHP Yön Aranıyor" başlığıyla, imzasız bir haber yayınlanmıştır. Bu haberde CHP'nin parti meclisinde cereyan eden bir tartışma bildirilmektedir. Söz konusu parti meclisi toplantısı CHP tarihi açısından önemli bir dönüm noktasının ilk aşamasıdır. Bu toplantı ileride ete kemiğe bürünecek olan ortanın solu akımının parti faaliyeti olarak ilk çıkışıdır. Bu toplantıda Turan Güneş, Bülent Ecevit ve İbrahim Ötkem söz alarak ortanın solu sloganını barındıran açıklamalarda bulunmuşlardır. Yapılan tartışmalar neticesinde Genel Sekreter İsmail Rüştü Aksal, tüm tarafları yatıştırıcı bir konuşma yaparak konunun daha fazla münakaşa edilmesini engellemiştir.¹⁹

Bu kavramın siyasi yazındaki karşılığı şu şekilde açıklanmaktadır: "Ortanın solu, demokrasi için Burjuvazinin varlığını zorunlu saymakla birlikte, sermaye dâhil bütün üretim faktörlerini kamu yararı adına, özel teşebbüsün ulusal ekonominin ihtiyaçlara cevap vermesi ve sosyal amaçlar çerçevesinde denetim altına alınıp sınırlandırılan bir devletçilik anlayışıdır. Bu açıdan ortanın solu; halkın refah ve güvenliğini artırıcı ve adaleti sağlamak bakımından, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidir. Toplum yapısını mümkün olan en

¹⁶ Ayata, Güneş Ayşe, "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Ortanın Solu Hareketi", Ankara Üniversitesi SBF, Cilt 50, Sayı 3, 1995, s. 81.

¹⁷ Ayata, a.g.m., s. 82.

¹⁸ Fedayi, Cemal, Turan Güneş, Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi, Hacettepe Üniversitesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 56-66.

¹⁹ CHP Yön Aranıyor", Yön, 4 Nisan 1962, Sayı 16, s. 6; Simav, Akın, Turan Güneş'in Siyasal Kavgaaları, İstiklal Matbaası, İzmir 1975, s. 78-84.

yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışına uygun duruma getirmek yönünde hareket eden ilerici, devrimci ve reformcudur. Liberalizmle aşırı sol arasında iki yönlü bir set görevi gören siyasal sistemin adıdır.”²⁰

Yukarıda açıklanan ortanın solu yazınının somut örneği 1965’te yapılan milletvekilliği seçiminde CHP’nin seçim bildirgesinde açıkça görülmektedir. Bu bildirmede: “Geri kalmış bölgelere özellikle Doğu Anadolu bölgesinde yatırımların ve hizmetlerin yönetilmesi, vergi alanında az kazananlardan çok kazananlara çok vergi alınması, büyük yatırımların küçük halk tasarruflarıyla kurulabilmesi için halka açık anonim ortaklıklar gerçekleştirilmesi, dış ticaretin karma ekonomi kurallarına ve halk yararına uygun olarak yeniden örgütlendirilmesi, yerli sanayinin gelişmesini veya kurulmasını engelleyici yabancı özel sermaye yatırımlarına izin verilmemesi, küçük zanaatkar ve esnaf kesiminin hızla örgütlenmesi, elektrik enerjisi ile ilgili hizmetlerin tek bir devlet kuruluşu tarafından yürütülmesi, stratejik madenlerin miktar ve çeşit itibarıyla tekel niteliğindeki madenlerin ve maden kömürünün devlet eliyle işletilmesi, ülkenin bütün yakıt ihtiyacının devletçe sağlanması, petrol konusunda Türk devletinin ve devlet sermayesiyle kurulmuş ulusal petrol kurumunun petrol arama ve işletme yetkilerini sınırlayan hükümlerinin değiştirilmesi, toprak reformunun yapılması, toprağın belirli ellerde toplanmasının önlenmesi, tarımda ekonomik olarak yaşayabilir aile işletmelerinin hâkim kılınması, tarım yapılan toprakların miras yoluyla ya da başka nedenlerle parçalanmasının önlenmesi, esnaf, sanatkarlar ve serbest meslek sahiplerini sosyal sigorta kapsamına alınması, işçilerin devlet kuruluşlarında yönetime ve katılımını sağlayan kanunların bir an önce uygulanması” gibi bir çok husus yer almaktadır.²¹ Bildirinin özüne bakıldığında ortanın solu kavramının içeriğiyle birebir örtüşen açıklamaları görmek mümkündür.

Bu yeni söylemin yani “ortanın solunun” halka anlatılması için, gazete ve dergilerde çıkan yazılar, röportajlar, radyo konuşmaları, kitaplar, afişler, propaganda plakları ve yurt gezileri yapılmış fakat istenen başarı elde edilememiştir. Bunun dışında ise özellikle 1965-1969 arasındaki dönemde, gazetelerde ve dergilerde ortanın solunu anlatan yazılar süreklilik göstermektedir. Özellikle Ulus, ortanın solunu anlatmak için doğrudan bir araç olarak kullanılırken; Akis ve Kim dergileri CHP ile aralarındaki bağlar nedeniyle ortanın solu propagandasında lehte yazılar yayınlamıştır. Milliyet gazetesi ise Abdi İpekçi’nin etkisiyle CHP ile organik bir bağı olmamasına rağmen ortanın solunu ve CHP’yi en fazla destekleyen gazete olmuştur. Milliyetin ikinci sayfasında yayınlanan “Düşünenlerin Düşünceleri” başlıklı köşede ortanın solu, CHP’li aydınlar tarafından sıkça açıklanmıştır. Abdi İpekçi, sık sık İnönü, Ecevit ve partinin diğer önde gelen isimleri ile ortanın solu üzerine röportajlar yaparak halka bu yazını anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca 1970’ten sonra ise CHP, doğrudan ortanın solunu anlatmak için yayınlar çıkarmıştır. Örneğin ortanın solu ekibinin desteği ile 1971’den itibaren işçilere yönelik olarak “Çalışan Adam” adlı bir bülten çıkarılmış ve sendikalar bünyesinde, işçi kesiminde çok etkili olmuştur. Yine 1972’de “Özgür İnsan” çıkarılarak bu slogan anlatılmak istenmiştir.²²

²⁰ Sencer, Muzaffer, Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, Geçiş Yayınları, İstanbul 1971, s. 286.

²¹ CHP 1965 Seçim Bildirgesi, Ayrıca Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197600458%20CHP%201965%20SECIM%20BILDIRGESI/197600458%20CHP%201965%20SECIM%20BILDIRGESI.pdf>, (27.04.2016).

²² Esmer Tütüncü, Gülsüm, “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı:3, 2008, s. 71.

İsmet İnönü, 1965 seçimlerinden kısa bir süre önce diğer partilere danışmadan, kendi kararıyla CHP'nin ortanın solunda bir parti olduğunu ilân etmiştir. Ortanın solu deyimini daha önce bazı partililer tarafından kullanılmış olmasına rağmen, resmi bir parti sloganı olarak ilk kez 29 Temmuz 1965 tarihinde yetkili bir ağızdan yani İnönü tarafından 1965 seçimleri öncesinde ortaya atılmıştır.²³ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, söz konusu tarihte yaptığı bu ilk açıklamasında ortanın solunu devletçilikle bu tarihten iki hafta sonraki bir açıklamasında ise halkçılık ve laiklikle temellendirmiştir. İnönü, bir süre sonra da, devletin ve anayasanın da ortanın solunda olduğunu söylemiştir. İnönü ayrıca ortanın solu yaklaşımının, komünizmi ve faşizmi önleyecek bir politika olduğunu açıklamıştır. Bir seçim konuşmasını da şu sözlerle bitirmiştir: “Devlet de, anayasa da, CHP de ortanın solundadır. Okuduğum CHP seçim bildirgesi değil, anayasadır.”²⁴ Görüldüğü gibi, İnönü, ortanın solu söylemini, bir parti politikası olarak değil de adeta “devlet politikası” olarak, aşırı sola karşı bir duvar şeklinde, halktan çok devletin çıkarlarını gözetken bir yaklaşım tarzı olarak kurgulamıştır. Bu söylem tarzıyla İnönü CHP'yi hâlâ, bir siyasal parti olmaktan çok, bir devlet kurumu gibi görmeye devam ettiğinin işaretlerini vermiştir. Hale ve Heper'e göre, İnönü'nün ortanın solu anlayışı, devlet kavramına ve devletçilik ilkesine dayanan bir anlayıştır.²⁵

Ecevit ve Güneş gibi CHP'lilerin içinde bulunduğu ekip ise, CHP'yi bir devlet kurumu olmaktan çıkarıp siyasal yelpazenin solunda, halka dayanan gerçek bir siyasal parti hâline getirmek istemiştir. İnönü'nün ortanın solu sloganını ilân edişinde, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) bir sol parti olarak kurulmasının önemli bir etkisi vardır. Çünkü 1960 sonrası esen sol düşünce rüzgârları gençliği etkilemiş ve özellikle yükseköğrenim gençliği TİP'ye yönelmeye başlamıştır. Kurtul Altuğ'un saptamasına göre 1960'da CHP etrafında kenetlenen gençlik bu kez TİP etrafında toplanmaya başlamıştır.²⁶ İnönü, 24 Nisan 1968 tarihinde yayınladığı bir mesajında, “Başlıca rakibimiz TİP'tir.” ifadesini kullanmıştır.²⁷

İnönü ortanın solu deyimini, ilk defa kullandığında, içerikten yoksun bir şekilde, bir slogan olarak ortaya atmıştır. O nedenle içerik konusunda tam bir karmaşa yaşanmıştır. Altuğ'un gözlemine göre, o sıralar ortanın solu, “ne niyete yenirse o şekilde kokusu olan acayip bir nesne idi.” CHP'liler konuyu iyi anlamadıkları için halka da anlatamamışlardır.²⁸ Emin Paksüt'ün tespitlerine göre ortanın solu deyimini, tam 27 farklı anlamda kullanılmıştır.²⁹ Savunanlar gibi karşı çıkanlar da deyimini ne anlama geldiğini bilmemişlerdir. 1965 seçimlerinde karşılıklı suçlamaların eksenini bu slogan olmuştur. Adalet Partisi (AP) kolay söylenen ve etkileyici bir karşı slogan bulmuştur: “Ortanın Solu-Moskova Yolu!” doğrusu, bu slogan karşısında CHP'liler güçlü cevaplar verememişlerdir. Suphi Baykam, ortanın solunun dinsizlik olmadığını ispata çalışarak: “Kalp soldadır, abdest soldan başlanarak alınır.” Bir cevap da Ulus gazetesinden geliyordu: “Peygamber Efendimiz de solcuymuş”³⁰ diyerek konuyu uç safhalara taşımışlardır.

²³ Yetiş, Mehmet, Cumhuriyet Halk Partisi'nde Ortanın Solu Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, SBF, 1989, s. 49, 52; Altan, Öymen, , Ecevit Siyasi Hayatını Anlatıyor, Cumhuriyet, 22 Ocak 1975, s. 4.

²⁴ Bila, Hikmet, CHP 1919-1999, Doğan Kitap, İstanbul 1999, s. 214.

²⁵ Turan, Şerafettin, İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 429.

²⁶ Kurtul Altuğ, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991, s. 280.

²⁷ Ahmad, Feroz ve Ahmad, B. T., Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976, s. 345.

²⁸ Altuğ, a.g.e, s. 278.

²⁹ Abadan, Nermin, 1965 Seçimlerinin Tahlili, Sevinç Matbaası, Ankara 1966, s. 161.

³⁰ Sağlamer, Kayhan, Ecevit Olayı, Cilt 2, Belge Yayınları, İstanbul 1974, s. 184-190.

Turan Güneş, İnönü'nün bu deyimle alâkalı yeni bir şey söylemediğini belirtmektedir.³¹ Fakat CHP'nin ortanın solu bir parti olduğuna ilişkin İsmet İnönü'nün birden fazla açıklamaları olmuştur. Ulus gazetesine verdiği demeçte:

“Kalkınmamızı yaparken ekonomik bakımdan sosyal bakımdan bugünkü medeniyette kullanılan solcu sağcı deyimlerinin son ölçüsünü verelim istedim. Kırk yılda devletçiyiz derken aynı şeyi söylüyorduk bunun için ortanın solundayız dedim. Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortadan sonundayız”³²

diyerek basına açıklamalar yapmıştır. İsmet İnönü aslında kırk yıldır varlığını sürdüren CHP'nin en başından itibaren ortanın solu çizgisinde olduğunu vurgulamıştır. İnönü'nün yine verdiği beyanatlarda ortanın solu politikasına neden gerek duyulduğunu şu ifadelerle izah etmiştir:

“Bugünkü devlet sosyal devlettir. Bu anayasa hükmüdür. Anayasa ortanın solunda bir hareketle yapılmıştır. Varlıklı bir insan yaşayışından mahrum olan vatandaşların ihtiyaçlarıyla meşgul olmayı devlet anayasa ile taahhüt etmiştir. Bizim devletimiz bu vasfı ile ortanın solundadır. İşte ben CHP'nin ortanın solunda olduğunu söylemekle doğru yolu göstermiş oluyorum. Diyoruz ki ıstırabını çektiğimiz perişanlığı ve tehlikesini hissettiğimiz komünizmi biz böyle bertaraf edebiliriz.”³³

Esasında İnönü'ye göre yeni olan ortanın solu deyimidir, CHP eskiden beri zaten ortanın solunda bir partidir.³⁴ Görüldüğü gibi, ortanın solu deyimi henüz içi doldurulamamış bir slogandan ibarettir.

“Eğer memleketlerde büyük reform hareketleri herkes tarafından hemen kabul edilseydi bunları gerçekleştirmenin hiçbir güçlüğü bulunmazdı ve bunu herkes yapardı. Büyük reform hareketleri ancak şu veya bu yoldan devamlı ısrarla inatla ve azimle takip sayesinde millet hayatında uygulanma imkânına kavuşabiliyorlar. “ortanın solu” da böyle olacaktır “ortanın solunun” komünistlik olmadığı kapımızda komünist tehlikenin sahiden beklediği “ortanın solunun” bu kapıyı kapalı tutabilecek tek çare olduğu, bu ekonomik düzenin daha doğrusu düzensizliğin devam edemeyeceği, memleketin uyanan sağlam kuvvetlerinin böyle bir sistemi kabul etmeyecekleri 1965 Türkiye'sinin 1960'dan önceki fikirlerle kimsenin yönetemeyeceği kısa zamanda anlaşılacaktır.”³⁵

Ortanın solu fikrini ve anlamını hiç şüphesiz en yoğun biçimde değerlendiren Bülent Ecevit olmuştur. Bülent Ecevit CHP'nin 18. Kurultayı öncesi “ortanın solu” başlıklı kitabından hareketle söz konusu kavramı aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

“Eğitim imkânı bulamayan insanların durumlarına isyan edebilenler ve bu haksızlığı giderme sağduyusunu duyanlar ortanın solundadır. Eğitim çağında bulunan ama çalışan çocukların acılarını onun kadar duyan ve onu bu durumdan

³¹ Çiğit, Dündar, Benim Bildiklerim, O'nun Anlattıkları: Batmayan Güneş Turan Güneş, Kocaeli Gazetesi Yayınları, İzmit 1983, s. 17; Simav, a.g.e., s.86.

³² Ulus, 4 Ekim 1965, s. 3.

³³ Ulus, 5-8 Ekim 1965, s. 4.

³⁴ Toker, Metin, İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, Bilgi Yayınları, Ankara 1993, s. 135.

³⁵ Toker, Metin, Ödev Şimdi Daha Güç, Akis, 16 Ekim 1965, Sayı 591, s. 5.

kurtarmak isteyenler ortanın solu tabiatındadırlar. Maden işçilerinin ıstırabını duyabilen ve onların sorunlarını çözmeye çalışanlar ortanın solundadır.”³⁶

Ortanın solu kavramının tabiatını bu şekilde betimleyen Bülent Ecevit ortanın solu siyasetini ise; “ortanın solu tabiatındaki insanlar içlerindeki insanlık duygularını ve insanlık bilincini böyle bir toplum düzeni kurmak için bir siyasal hareket halinde getirdikleri vakit bu siyaset ortanın solunda bir siyasetidir.”³⁷ şeklinde tanımlamıştır. Bülent Ecevit’e göre siyasi yelpaze aşırı sağ, orta sağ, ortanın solu ve aşırı sol olarak bölünmektedir. Ecevit, bu siyasi yelpazeye Türkiye’yi şu şekilde oturtmaktadır. Adalet Partisi ortanın sağında, CHP ortanın solunda, TİP CHP’nin daha solundadır. Ecevit burada TİP’yi açıkça aşırı sol olarak adlandırmaktan kaçınmaktadır. Ona göre Türkiye’de bu yelpaze içinde yeri henüz belli olmayanlar vardır. Bunlar partiler; Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’dir.³⁸

Ecevit, Türkiye’nin dışarıdan kaynaklanan dört yönlü bir sol basınç altında bulunduğunu, bunların Kuzey (Rusya Doğu Avrupa), Güney (Arap Ülkeleri, Mısır, Suriye) Batı (Batı Demokratik Ülkelerindeki Sosyal Demokrasi) ve Uzakdoğu (Çin) olduğunu belirtmektedir. Ecevit, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin bu sol basınçlardan etkilenmemesinin mümkün olmadığını, bu tehlikeleri önlemenin yolunun ortanın solu olduğunu, ortanın solunun bu dört eğilimden Batıdan gelen eğilim olduğunu ve demokrasi ile bağdaşabildiğini ve Türkiye’nin seçeneğinin çağın sosyal demokrasi anlayışına uygun Demokratik Sol düşünce olduğunu önemle belirtmektedir.³⁹

Bülent Ecevit daha sonra ortanın solu ile aşırı solu kıyaslanmaktadır. Bu kıyaslamada ilk ayırıcın demokrasi olduğunu, bunun dışında kişisel girişim özgürlüğü, mülkiyet ve miras hakları gibi konuların bulunduğunu fakat bu özgürlüklerin kamu yararı ile sınırlandırdığını ortaya koymaktadır. Bülent Ecevit sonuç olarak ortanın solunu aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

“Ortanın solu insana en üstün değeri veren insan kişiliğinin gelişmesini her türlü baskı ve engellerden kurtarmak isteyen insanların manevi ve maddi gücünü imkân eşitliği içinde harekete geçirmesini sağlayan insanlık onuruyla özgürlük ve sosyal adalet ile bağdaşmayacak etkenleri ve yöntemleri reddeden ve maddi yoksunluğunda manevi yoksunluğunda herkes için sona ereceği insanca bir toplum düzenini insanca usullerle kurmaya çalışan bir tutum ve davranıştır.”⁴⁰

Ortanın Solu Sloganıyla Girilen Seçimler ve Neticeleri

Dünya siyasetindeki popüler sloganlar, Türkiye’deki sosyokültürel değişimler ve kırk yıllık CHP’nin kendisini zoraki yenileme isteği neticesinde ortanın solu söylemi doğmuştur. 27 Mayıs 1960 öncesine dayanan bu slogan 1965’deki seçimlerinden önce CHP’nin seçim propagandası olarak kullanılmıştır. 10 Ekim 1965 milletvekilliği seçimlerine ortanın solu sloganı ile giren CHP bu seçimlerden yenilgiyle çıkmıştır. CHP’nin 1965 yenilgisi, 1950 yenilgisinden daha ağır olmuştur: 1950’de oyların %39’unu alan CHP’nin oy oranı 1965’te %28,7’ye düşmüştür. AP’nin oy oranı ise %52,8’e yükselmiştir. AP 450 milletvekilinin 240’ını almış, 134 sandalyeye sahip olan CHP ise adeta büyük bir hezimete uğramıştır. CHP’nin solculuk konusunda rakip olarak gördüğü

³⁶ Ecevit, a.g.e., s. 7-8

³⁷ Ecevit, a.g.e., s. 8.

³⁸ Ecevit, a.g.e., s. 10-20.

³⁹ Ecevit, a.g.e., s. 27.

⁴⁰ Ecevit, a.g.e., s. 36.

TİP, milli bakiye sisteminin⁴¹de yardımıyla % 2,97 oy oranı ile (13'ü milli seçim çevresinden olmak üzere) 14 milletvekili çıkarmıştır. 1965 seçimlerinde ilk defa bir sosyalist parti olan TİP meclise girmiştir.⁴²

CHP'nin oy oranındaki dramatik düşüş, CHP içi ve dışı çevreler tarafından daha çok "ortanın solu" politikasına bağlanmıştır. Fakat Şerif Mardin ve Frederick Frey'in yaptığı bir kamuoyu araştırmasında, CHP'nin seçimi kaybetmesine, ortanın solu ilkesinin değil, tersine, bu programın seçmene yeterince anlatılamaması yüzünden eski CHP imajının, yani "CHP'nin zengini fakire karşı tuttuğu" yargısının değişmemiş olmasının yol açtığı sonucuna varılmıştır.⁴³ Abadan'ın saptamasına göre de, CHP bir kitle partisi olduğu hâlde seçmenlerin gözünde sadece memurların ve aydınların tercih ettiği bir siyasî kuruluş olmaktan kendini kurtaramamıştır.⁴⁴ Mardin ve Frey'in araştırmalarını destekler nitelikte Mümtaz Soysal'da ortanın solu sloganı ile girilen seçimin ardından sloganın yanlış olmadığını bu söylemin daha önceden güçlü bir şekilde ele alınarak işlenmediği aşağıdaki ifadelerle belirtilmektedir.

"1965 seçimlerine "ortanın solundayım" sloganı ile giren Sayın İnönü bazı çevrelere bakılırsa işte tam bu slogan yüzünden yenilgiye uğramış veya en azından büyük bir CHP'li kitlenin sandık başından uzaklaşmasına yol açmıştır. Oysa muhalefet liderlerine seçim kaybettiren şey "sol" sloganını kullanmış olmak değil aksine bu sloganı çok daha eskiden ve muhtevalı olarak kullanmamış olmaktır."⁴⁵

Kim dergisinde çıkan bir yazıda ise ortanın solu kısmen eleştirel bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

"CHP'nin 1954'ten daha berbat bir akıbetle karşılaşması parti içindeki Banguoğlu kafalarına sebebi derhal keşfettirecektir [...] Bizim ortanın solunda olduğumuzu ilan etmemiz halkı ürküttü. Karşı partinin "Bu Komünistliktir" propagandası da bu ürküntüyü artırınca CHP'liler de geniş ölçüde oylarını kullanmadılar bu netice doğdu[...] CHP ortanın solu sloganı ile bu seçimde modern devleti ve onun halk karşısındaki vazifelerini savunmuştur. Bu konuda gerektiği kadar açık olmamıştır demek bir tenkittir ama açıklığını fazla göstermek "canım söyleseydik toprak sahibi köylüyü, küçük esnafı, büyük tüccarı mal mülk sahiplerine ürkütmezdik" demek devlet idaresini değil aşiret idaresine heves etmek istidadını taşır."⁴⁶

Genel olarak ortanın solu hakkındaki ortak kanaat sloganın yanlış olmadığını fakat içinin doldurulamadığı yönünde olmuştur. Bu bilimsel verilere rağmen CHP içindeki sağcı ve tutucu kesim, seçim yenilgisini ortanın solu politikasına bağlamış ve karşı atağa geçmiştir. Ecevit ve Güneş gibi sosyal demokrasi yanlıları ise bu deyim sahiplenerek, kavramın içinini kendi düşünceleri ile doldurma yolunu tutmuşlardır. Parti içi dengeleri gözetken İnönü ise sağcı ve tutucu kanada karşı ortanın solunu sahiplenen genç ekibi

⁴¹ Millî bakiye veya ulusal artık nispi temsil ile beraber kullanılan ve oyların mecliste en adil şekilde temsilini sağlayan seçim sistemidir. Türkiye'de bu sistem yalnızca 1965 seçimlerinde uygulanmıştır.

⁴²Ezherli, İhsan, Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM Yayınları, Ankara 1986, s. 85.

⁴³ Sencer, Muzaffer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, Gün Matbaası, İstanbul 1971, s. 296.

⁴⁴ Abadan, a.g.e., s. 180.

⁴⁵ Soysal, Mümtaz, Ortanın Solumu Sorunlu, Yön, 15 Ekim 1965, Sayı 3, s. 9.

⁴⁶ Tanju, Sadun, Millet Dönecektir, Kim, 14 Ekim 1965, Sayı 378, s. 9.

desteklemiştir. Böylece, parti içinde kıyasıya bir hizipler mücadelesi başlamıştır.⁴⁷ 1966 yılı CHP içi çekişme açısından önemli bir kırılma dönemine işaret eder. Bu yılda yapılan 18. Kurultayda Ecevit ve Güneş'in başını çektiği ortanın solu grubu Genel Sekreterliği ele geçirmiştir. Bu Kurultayda ortanın solu grubu adına Turan Güneş; tutucular adına da Turhan Feyzioğlu konuşmuştur. Güneş konuşmasında, ortanın solu tartışmalarını belli bir esasa bağlayacaklarını, idare-i maslahatçılığa, zulme, dengesizliğe ve fakirliğe karşı olduklarını ifade etmiştir. Ecevit'in Genel Sekreter olmasıyla birlikte ortanın solu grubu siyasal ve entelektüel planda hızla gelişmeye başlamıştır. Bir ekip çalışması olarak gelişen ortanın solu akımının siyasal faaliyet ve sözcülük bağlamında lideri Ecevit; entelektüel planda lideri ise Turan Güneş olmuştur. Mülkiye'de hoca olan Turan Güneş, kendisi gibi Mülkiye'de hoca olan Haluk Ülman, Deniz Baykal, Ahmet Yücekök ve Besim Üstünel'i de yanına alarak bir beyin takımı oluşturmuştur. Bu beyin takımı, yeni oluşturulan "Yüksek Danışma Kurulu" bünyesinde, ortanın solu sloganının içeriğini, çağdaş sosyal demokrasi ilkeleriyle doldurmaya başlamışlardır. CHP üzerindeki etkilerinden dolayı Turan Güneş ve arkadaşlarına, rakip gruplar tarafından "Mülkiye Cuntası" adı takılmıştır. 1967'de Turhan Feyzioğlu partiden istifa ederek Güven Partisini kurmuştur. Bu ayrılış CHP'de ortanın solu politikasına ivme kazandırmıştır.⁴⁸ CHP, ortanın solu yaklaşımıyla birlikte demokrasi konusunda ilk defa açık ve cesur fikirler ileri sürmüştür. Bir yazısında Ecevit, demokrasiyi CHP'nin de üstünde gördüğünü; ancak demokrasi var oldukça CHP'nin var olacağını belirtmiştir: "CHP'deki ortanın solu hareketi, demokrasi ile ayrı düşünülemeyecek kadar bağlantılıdır"⁴⁹ diyerek bu slogana sıkı sıkı sarıldıklarını ifade etmiştir.

Ortanın solu açısından 1969 seçimlerinin çok önemli bir yeri vardır. Bu seçim ortanın solu grubunun yönetiminde girilen ilk seçimdir. CHP bu seçimlerden, oy oranı açısından 1965 seçimlerine göre %1'lik bir gerileme ile çıkmıştır: Oy oranı %27.36, milletvekili sayısı 143 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁰ Milli bakiye sistemi terk edildiği için CHP, oy oranındaki düşüşe karşın 1965 seçimlerine göre milletvekili sayısını 134'ten 143'e çıkarmıştır. CHP'nin oy oranındaki gerilemede, ortanın solu politikasına muhalefet ederek CHP'yi terk edenlerin kurmuş olduğu, %6,58 oy alan Güven Partisi ile % 2,8 oy alan Türkiye Birlik Partisi'nin etkisi olmuştur. CHP'nin 20. Kurultayında sunulan Parti Meclisi Raporu'nda da, CHP'den oy koparan iki parti doğmuş olmasına rağmen bu partinin oy oranında sadece %1'lik önemsiz bir düşme kaydedildiği belirtilmiştir.⁵¹

Kurultay konuşmaları, bildirgeler ve diğer açıklamalar topluca değerlendirildiğinde, söz konusu dönem için CHP hakkında şu sonuç çıkarılabilir: CHP artık, kurulduğu yıllardan itibaren, klâsik tabanından, "ağa, eşraf ve büyük toprak sahiplerinden" kesin olarak uzaklaşmak; çalışan, emeği ile geçinen, köylü, işçi, esnaf, dar gelirli halk kitlelerine yaklaşmak; onların desteğinde iktidara gelmek istemektedir. Bu, CHP'nin geleneksel destekçilerinden ve geleneksel görüntüsünden kurtulmak isteğinin açık belirtisidir.⁵²

12 Mart ortanın solu akımının tarihi açısından çok kritik bir dönemi ifade etmektedir. Ortanın solu ekibi temelde, CHP'yi statükoyu korumakla görevli bir kamu

⁴⁷ Turan, Şerafettin, İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 33; Toker, a.g.e., s. 59-64.

⁴⁸ Fedayi, a.g.e., s. 83-84; Sağlamer, a.g.e., s. 205-206.

⁴⁹ Ulus, 20 Kasım 1966, s. 1.

⁵⁰ Ahmad, a.g.e., s. 376.

⁵¹ Kili, Suna, Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976, s. 251.

⁵² Kili, a.g.e., s. 264.

kurumu görünümünden çıkarmak istemekteydi. Özellikle 27 Mayıs sonrası yerleşmiş bulunan “CHP=Ordu” imajını silmek istiyorlardı. Fakat 12 Mart müdahalesi sırasında, İnönü’nün 12 Mart’ı destekleyen bir politika izlemeye başlaması ortanın solu ekibinin bütün yapıp ettiklerini boşa çıkaracak nitelikte bir gelişmeydi. 12 Mart müdahalesine başından beri tutarlı bir şekilde karşı çıkan ortanın solu grubu, İnönü’nün politikasına bir tepki olarak parti yönetiminden çekilmişlerdir. Ecevit genel sekreterlikten, Güneş ve Üstünel de genel sekreter yardımcılıklarından istifa etmişlerdir. Bu süreçte, zaten ortanın solu grubu ile arasına mesafe koymuş bulunan İnönü, Nihat Erim ve Kemal Satır’ın başını çektiği grubun yanında yer almıştır. Ortanın solu ekibi parti yönetiminden çekilmekle birlikte parti içi iktidar mücadelesine devam etmişlerdir. Örgüte daha yakın ve hâkim olan ortanın solu grubu örgüt ve il kongreleri aracılığıyla mücadeleyi sürdürmüştür. Bu mücadele, aynı zamanda, İnönü’nün emrivakilerine karşı girişilmiş bir “parti içi demokrasi mücadelesi”dir.⁵³ Büyük mücadelelere sahne olan kurultaylar sürecinden sonra ortanın solu grubu, İnönü’yü devirerek parti yönetimini tamamen ele geçirmiştir. Turan Güneş’e göre, İnönü’nün genel başkanlığı ile “seçimlere dayalı düzende” CHP’nin başarılı olması mümkün değildir.⁵⁴

CHP 1973 seçimlerine artık “yeni CHP” olarak girmiştir. Ecevit’in halk tarafından beğeniyle karşılanan lider imajının de etkisiyle CHP bu seçimlerden büyük bir başarıyla çıkarak birinci parti olmuştur. Bu, CHP’nin çok partili hayata geçildikten sonra hiçbir zaman başaramadığı bir duruma işaret etmektedir. Bu zafer CHP oylarındaki bir oran artışından çok, diğer partilerin durumlarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktaydı. CHP oyların %33,3’ünü almıştı. Bu oran, 1960’dan bu yana % 6’lık bir artış göstermekteydi. Fakat yine de 1961 yılına ve bu tarihten önceki oy oranlarına bakıldığında daha düşük olduğu görülmekteydi. Meclisteki toplam 450 sandalyeden 185’ini alarak meclisin en büyük grubu haline gelmek CHP lideri için bile bir sürpriz olmuştu. Böyle bir artış 1965 ve 1969 seçimlerinin kaybedilmesine ortanın solu ideolojisinin neden olmadığını göstermekteydi. Bu dönemde seçmenlerin reddettiği şey; partinin yapısı, tutumları, kitlelere seslenme şekli, imajı ve liderlik kadrosuydu.⁵⁵ 1960’lı yılların başından itibaren, ilk defa İnönü tarafından kullanılan ortanın solu yerine “demokratik sol” deyimini daha sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. 1974 Haziran ayında bir Tüzük Kurultayı toplanmış ve tüzükte yapılan değişiklikle CHP kendisini ilk defa “Demokratik Sol” bir parti olarak ilân etmiştir.⁵⁶

CHP seçimlerden hem oylarını artırarak hem de birinci parti olarak çıkmıştır. Seçim sonuçları üzerine yapılan bir araştırmaya göre, CHP’nin oy tabanında da geleneksel tabanına göre önemli bir değişiklik gözlenmiştir. Yukarıda açıklandığı gibi, bu değişiklik 1969 seçimlerinden itibaren başlamıştır, bu seçimlerde de devam etmiştir. Haluk Ülman, CHP’nin, sanayileşme sürecine girmiş olan büyük kentlerden, işçilerin yoğun olduğu semtlerden, dar ve orta gelirliilerden yüksek miktarda oy topladığını belirtmiştir. Ayrıca bir zamanlar AP’nin kalesi sayılan gecekondu bölgelerinden de oyların ekseriyetini CHP kazanmıştır.⁵⁷ Seçimlerden sonra CHP ile MSP arasında koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu iki parti dış görünüm itibarıyla birbirlerinden oldukça farklı partiler olarak görülseler de

⁵³ Bektaş, Arsev, *Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi*, Bağlam, İstanbul 1993, s. 117.

⁵⁴ Barlas, Mehmet, “Turan Güneş Yorumluyor”, *Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar Dönemi*, Birey Yayınları, İstanbul 2000, s. 220.

⁵⁵ Ezherli, a.g.e., s. 87.

⁵⁶ Bila, a.g.e., s.287-290.

⁵⁷ Ülman, Haluk, *Başarının Sırrı*, Halk, 22 Ekim 1973, s. 2.

CHP'nin geçirdiği değişim sonucunda, iki partinin hem görüşleri hem tabanları birbirine yaklaşmıştır.⁵⁸

Ortanın solu akımı, gerek parti içinde gerekse ülke içinde demokrasiyi ve özgürlükleri önemseyen bir anlayışı oturtmayı amaçlamıştır. Fakat Ecevit parti içi iktidarını pekiştirdikten ve tek adamlık yönetimini kurduktan sonra demokratik söylemlerden uzaklaşmaya başlamıştır. Ecevit'in şahsında başlayan değişim ve dönüşüm, bir süre sonra ortanın solu akımının temel iddialarının da önemini yitirmesine neden olmuştur. Ecevit'in adım adım tek adamlık yönetimini kurmasıyla birlikte ortanın solu akımının demokratik yaklaşımı unutulmaya yüz tutmuştur. Ecevit kendi yönetimini kurmak için öncelikle ortanın solu akımının beyin takımı konumundaki Mülkiyeliler grubunu önemli konumlardan uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu ise partinin tekrardan eski görünümüne kavuşmasına neden olmuştur. Diğer yandan 12 Eylül sonrası kurulan ve CHP'nin uzantıları niteliğindeki Baykal'ın CHP'si ve Ecevit'in DSP'si gerek söylem olarak gerekse eylem olarak ortanın solundan farklı bir ideolojik çizgide siyaset yapmışlardır. Özellikle 28 Şubat sürecindeki politikalarıyla ortanın solu anlayışı öncesindeki eski CHP'nin ideolojik çizgisine kaymışlardır.⁵⁹

Sonuç

Esas itibarıyla ortanın solu, CHP'yi Batı tarzında, siyasal liberalizmi de içeren bir sosyal demokrat parti yapmayı amaçlayan bir siyasal harekettir. Özetle söylemek gerekirse ortanın solu akımı, toplumun menfaatlerini bireyi yok saymadan savunan, siyasal liberalizmi içeren, seçkin olmayan, Marksist olmayan, statükonun değil halkın değer ve taleplerine önem veren, sosyal adaleti savunan demokrat ve özgürlükçü bir harekettir. 1965'te bir slogan olarak ilan edilen bu akım, 1969'da entelektüel içeriğine kavuşmuştur. Söz konusu siyasal akımın önderliğinde girilen 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP, tarihinin en yüksek oy oranına ulaşmıştır. Fakat Ecevit önderliğinde 1978 yılında kurulan hükümet, ortanın solu akımının temel iddialarını uygulamaya geçirememiş, başarısız icraatları nedeniyle, başta yoksullar olmak üzere geniş toplum kesimleri, 1979 yılında CHP'den desteklerini çekmişlerdir. Böylece CHP'nin %42 olan oy oranı, %29'a düşmüştür. Bu başarısızlık aynı zamanda ortanın solu akımının da sonunu ifade etmektedir.

CHP 1970'li yıllarda Türkiye'ye yeni bir demokrasi hamlesi sundu, yeni bir katılım modeli önerdi, yeni bir toplumsal model benimsetti. Daha da önemlisi, Türk siyasal yaşamına yepyeni sosyal gruplar ve güçler kattı. Ortanın solunun yarattığı bu olumlu gelişmeler 1980 sonrasında diğer sol partiler tarafından sürdürülemedi. Topluma yeni modeller sunamadıkları gibi, 1970'lerde CHP örgütünün olumlu dinamikliğini de yakalayamamışlardır.

1970'li yılları özetleyecek olursak, CHP sadece ideolojik yapısını değiştirmede. Sadece bir oy patlamasına da gitmedi. Bu iki önemli faktörün arasını yeni bir örgütlenme modeli ile doldurdu. Yeni bir kadro ile yeni bir örgüt anlayışı getirdi. Bu örgüt anlayışının altında siyasi sürecin her noktasına mümkün olduğu kadar çok katılım sağlama, yani daha ileri bir demokrasi anlayışına varma çabası vardı. Bu yenilenen kadronun en önemli özelliği kendisini Türkiye'nin kaderi üzerinde etkin görmek isteyen, atılımcı, bir nevi Türkiye'nin yeni açılımlarına sürükleyici kesimleri olmalarıydı. Nasıl ki ANAP, 1980'li yıllarda Türkiye'nin sosyo-ekonomik yaşamında yeni bir dalga yakaladıysa, 1970'lerde ise CHP, yükselen bir siyasal akım olarak çeşitli sosyal kesimleri kendisine bağlamıştı.

⁵⁸ CHP, CHP'nin Düzen Değişikliği Programı, Ankara, Ulusal Basımevi 1969, s. 129-135.

⁵⁹CHP, CHP'nin Düzen Değişikliği Programı, s. 141.

KAYNAKÇA**Sürelî Yayınlar**

Akis Dergisi

Cumhuriyet

Halk

Kim

Milliyet

Ulus

Kitaplar ve Makaleler

Abadan, Nermin, 1965 Seçimlerinin Tahlili, Sevinç Matbaası, Ankara 1966.

Ahmad, Feroz ve Ahmad, B. T, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976.

Akat, A. Savaş, Sosyal Demokrasi Gündemi, Armoni Yayınevi, İstanbul 1991.

Altuğ, Kurtul, 27 Mayıs’tan 12 Mart’a, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1991.

Aydemir, Ş. Süreyya, “Ekonomik, Politik Değişmeler”, Türkiye’nin Yapısal Analizi, Ulusal Yayınevi, Ankara 1971.

Barlas, Mehmet, “Turan Güneş Yorumluyor”, Türkiye’de Darbeler ve Kavgalar Dönemi, Birey Yayınları, İstanbul 2000.

Bektaş, Arsev, Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, Bağlam, Yayınları, İstanbul 1993.

Bila, Hikmet, CHP 1919-1999, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

CHP, CHP’nin Düzen Değişikliği Programı, Ulusal Basımevi, Ankara 1969.

Çiğit, Dündar, Benim Bildiklerim, O’nun Anlattıkları: Batmayan Güneş Turan Güneş, Kocaeli Gazetesi Yayınları, İzmit 1983.

Ecevit, Bülent, Ortanın Solu, Tekin Yayınları, İstanbul 1975.

-----, “Sol’a Yönelişin Öncülüğünü CHP’nin Üstlenmesini İstiyordum”, Tarih ve Toplum, C. 24, Sayı 141, Eylül 1995.

Ezherli, İhsan, Türkiye Büyük Millet Meclisi, TBMM, Ankara 1986.

Fedayi, Cemal, Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi, Hacettepe Ü., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

Kili, Suna, Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul 1976.

Kumaş, Rahmi, CHP’nin Soyağacı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999.

Neftçi, Nermin, Demokrasinin Kilittası- Anılar, Tesav Yayınevi, Ankara 1997.

Sağlamer, Kayhan, Ecevit Olayı, Cilt 2, Belge Yayınları İstanbul 1974.

Sencer, Muzaffer, Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, Gün Matbaası, İstanbul 1971.

Savaş, Aycan, Türkiye’de Ortanın Solu Hareketi, Hacettepe Üniversitesi (Yayınlanmamış Master Tezi), Ankara 2000.

Turan, Şerafettin, İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Toker, Metin, İsmet Paşa’nın Son Yılları 1965-1973, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

Yayla, Atilla, Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara 1988.

Yetiş, Mehmet, Cumhuriyet Halk Partisi’nde Ortanın Solu Hareketinin Doğuşu ve Gelişimi, (Yayımlanmamış Master Tezi), Ankara 1989.